

კორნელის დე ბრუინი - (Cornelis de Bruijn, 1652-1726/7) - ნიდერლანდელი მოგზაური, რომელსაც ეკუთვნის „მოგზაურობა მოსკოვიაში, სპარსეთსა და ინდოეთში“.¹ თავისი ორი მნიშვნელოვანი მოგზაურობის შემდეგ, კორნელის დე ბრუინმა გამოაქვეყნა ნაშრომები, რომლებიც ილუსტრაციებით და სხვადასხვა ქვეყნებისა და ხალხების შესახებ მრავალი საინტერესო ცნობები გააჯერა. ავტორი სომეხ და ქართველ ხალხებთან დაკავშირებულ ცნობებს ძირითადად ოსმალეთის იმპერიისა და ირანის ტერიტორიებზე მოგზაურობისას ეხება.

ცნობები ქართველებისა და სომეხების შესახებ

თამარ მეფის ხიდი:

„როდესაც ამ მთას დაშორდებით, საკმაოდ ვრცელ ვაკეზე აღმოჩნდებით, რომელსაც მარცხნივ გადაკვეთთ და სხვა მთასთან, ანუ ტავრის მთის სხვა შტოსთან მიხვალთ, რომელიც აქ ორად იყოფა და რომელთა შორისაც მიედინება მდინარე კისილოსანი [Kisilosan], რომელსაც ასევე *Kurp-ს* [მტკვარი] უწოდებენ. ის ძალიან სწრაფია და კლდეებს შორის რამდენიმე ადგილას დიდი ძალით ეშვება; იგი დასავლეთიდან იღებს სათავეს და კასპიის ზღვაში ჩაედინება. ამ მდინარეზე თამარ მეფემ ქვის ხიდი ააგო, რომლის სიგანე ათი, ხოლო სიგრძე ას ორმოცდაათი ნაბიჯია; ის საკმაოდ მაღალია და ექვსი თალი აქვს, რომელთაგან სამი ძალიან ფართოა. ამ ოთხ თალს შორის სამი ღიობია, დანარჩენებს შორის კი ერთგვარი ნახევარად მომრგვალებული კოშკია.“²

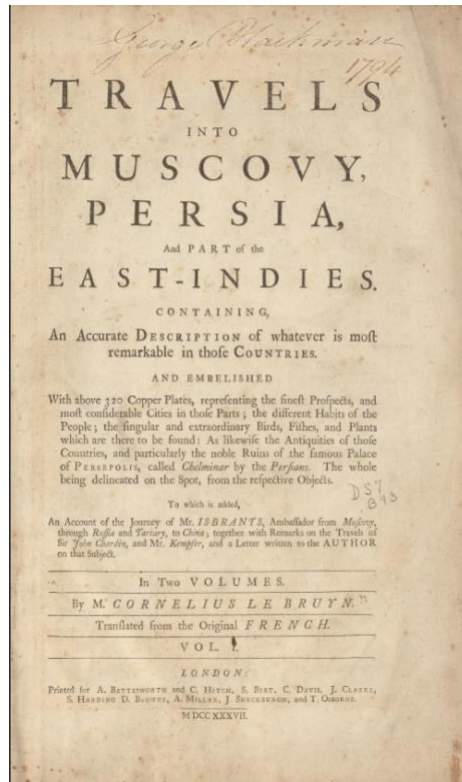
¹ Cornelis de Bruijn, *Travels into Moscovy, Persia, and part of the East-Indies*, Vol. I & Vol II (London: 1737).

² Vol. I, 171-172. “When you are clear of this mountain, you come into a plain of pretty large extent, which you cross to the left, and come to another mountain, or another branch of mount Taurus, which here divides itself into two, between which runs the river of Kisilosan, which they also call Kurp : It is very rapid in its course, and has several falls among the rocks, where it tumbles down with great violence; it springs up in the west, and runs into the Caspian Sea. Over this river King Tamar built a stone bridge, which is ten paces broad, and one hundred and fifty paces long; it is tolerably lofty, and has six arches, three of which are very wide. Between four of these arches, there are three openings, and between the rest a kind of a half round tower.”

„ხანი უკვე მეექვსე წელიწადია მმართველობაშია. იგი კარგი აღნაგობის და მომხიბვლელი, თუმცა საკმაოდ გამხდარი კაცია და გრძელი ულვაშები აქვს. მას ალავერდი-ხანს უწოდებენ და ბეგლარბეგის, ე.ი. ხანის ტიტულს ატარებს. ის საქართველოში დაიბადა, ქრისტიანი იყო და წინათ სპარსეთის მეფის დარბაზის წევრი იყო. ჯერ კიდევ მცირეწლოვანი იყო, როდესაც მამამისმა, რომელიც ძლიერი ოჯახიდან იყო, ქართული ჩვეულების თანახმად, [მისი თავი შაჰს] წარუდგინა. ამბობენ, რომ ის ბაგრატიონთა უძველესი ოჯახიდანაა, რომლებიც წარმომავლობით ებრაელები არიან და ჯერ კიდევ იესო ქრისტეს დაბადებამდე იყვნენ ცნობილნი.”³

³ Vol. I, 150. “The Khan, who was in the sixth year of his government, is a well-made man, and of a comely presence, tho’ rather too thin, and wears long mustaches. He is called Allerwedi-khan, and bears the title of Beglerbeg or Khan of other Khans. He is Georgian born, and a Christian, and was formerly Gentleman of the chamber to the King of Persia, to whom his father, a Gentleman of a good family, presented him, while yet in his infancy, according to the custom of Georgia. They say he is of the ancient family of the Borgodions, known before the birth of Jesus Christ, and originally a Jew.”

მიცვალებულის დატირების ტრადიცია სომხებსა და ქართველებში :

„ამ დაკრძალვის ტრაპეზის გარემოებები შეესაბამება სხვაგან ნახსენებ ჩვეულებას, რომელიც მიცვალებულთა საფლავებზე საკვების მიტანას შეეხება. არიან ისეთებიც, ვინც იქ მოწვევისთვის, ყავის დასალევად და ა.შ. მიდიან, რათა ლოცვა გადაიხადონ, როგორც ეს სპარსეთში, შირაზში ან *ზჯიე-რაესში* [Zjie-raes] მინახავს. ისინი ხშირად ამზადებენ ამ ტრაპეზებს, მიცვალებულის დაკრძალვისთანავე, მიწაზე გაშლილ ხალიჩებზე. ეს ცერემონიალი აღმოსავლეთის ქრისტიანებში, კერძოდ, საქართველოში, სომხეთსა და ბერძნებში ტარდება, რომლებიც როგორც ეს ისპანის შესახებ ცნობაშია მოთხრობილი, თავიანთი წინაპრების საფლავებთან იწყებენ გოდებას. რაც უფრო მეტ მწუხარებას გამოხატავენ ისინი ამ დროს, ე.ი. მით უფრო დიდი პატივისცემა აქვთ გარდაცვლილის მიმართ. ისინი ასევე ქირობენ ორივე სქესის მგლოვიარეებს, რომლებიც მიცვალებულთა დატირების ცერემონიას

უდიდესი სრულყოფილებით ასრულებენ. ეს ჩვეულება ყველა საუკუნეში იყო გავრცელებული და წინასწარმეტყველი იერემია ამას თავის გოდებაში ახსენებს.“⁴

სომხების მარხვა:

„სომხების დიდი მარხვა ამ თვის [მარტი] შვიდ რიცხვში დაიწყო და ორმოცდაცხრა დღე გრძელდება, რომლის განმავლობაშიც მათ არ აქვთ უფლება მიირთვან ხორცი, თევზი, კარაქი, კვერცხი ან რძე, მოგზაურობის დროსაც კი. ვინაიდან ეს მათი პატრიარქის პირდაპირი მითითებაა, ისინი არასდროს არღვევენ ამ წესს და მხოლოდ პურის, ბრინჯის, ზეთის, მწვანილებისა და ხილის მირთმევით შემოიფარგლებიან, რაც მოგზაურისთვის ძალზედ შეუფერებელი საკვებია; თუმცა, მათ ღვინის დაღვევის სრული უფლება აქვთ“.⁵

მთარგმნელი გ. ფერაძე

ქვეყნდება პირველად

⁴ Vol. II, 126-127. “The circumstances of this funeral repast correspond with the custom I have elsewhere mentioned, of bringing provisions to the tombs of the dead in other places. There are even some who come thither to smoke, or drink coffee, etc. other to pay their devotions, as I have seen practiced at Chiras, or Zjie-raes in Persia. They frequently make these repasts, soon after the interment of the body, upon carpets spread on the earth. This ceremonial is practiced among the oriental Christians, namely, in Georgia, Armenia, and among the Greeks, who pour out their lamentations around the tombs of their ancestors, as has been observed in the account of Ispahan. The more sorrow they testify on these occasions, the greater is the honour which they render to the relations of the deceased. They also hire mourners of both sexes, who perform the ceremony of weeping for the dead, in the greatest perfection. This custom has prevailed in all ages, and the prophet Jeremiah mentions it in his lamentations.”

⁵ Vol. II. 156. “The great fast of the Armenians began on the 7th of this month [March], and continues forty-nine days, during which they are not permitted to eat either flesh, fish, butter, eggs, or milk, not even on a journey. As this is expressly the injunction of their patriarch, they never violate it, but limit their diet to bread, rice, oil, herbs and fruits, which are very unsuitable food for a traveler; but they have a full allowance to drink wine.”

The great fast of the *Armenians* began on the 7th of this month, and continues forty nine days, during which they are not permitted to eat either flesh, fish, butter, eggs, or milk, not even on a journey. As this is expressly the injunction of their patriarch, they never violate it, but limit their diet to bread, rice, oil, herbs and fruits, which are very unsuitable food for a traveller; but they have a full allowance to drink wine.

1706. The manner of these tombs.
These tombs cost sometimes two, three, or four hundred crowns; but there are some which have no ornaments bestowed upon them. The masonry and form of the work is the same in all, because it is thought that the dead, by these means, will repose in perfect safety.

A funeral procession.
When I arrived at this place, I saw some people employed in making one of these tombs for a person whom they were going to inter.

The procession advanced soon after, and I beheld several tents furnished with every thing necessary for a kitchen, and for preparing a repast. I carefully observed all the ceremonies practised by the funeral train, which resembled a procession, with respect to the number of persons that composed it, and the ornaments which were carried on that occasion; such as streamers, parasols, and canopies, under one of which was carried one of their saints, known by the name of *Tsooje*, and I likewise heard the sound of several bells. When they came to the place where the corpse was to be laid in the earth, every thing was dispatched with great expedition, and in very good order. Overseas, one of these tombs was a pavilion, and several parasols, under one of which I observed a large table covered with all sorts of provisions brought from the city, and among the rest a raw hog, and a he-goat, which were to be offered to the saint I have already mentioned. In the mean time those who attended the funeral threw money into the grave; and then the corpse was let down. A priest, who stood at one end of the grave, held a book in his hand, in which he read, and by the side of him stood another, who held a silver plate full of seeds, of which he threw now and then a handful toward the attendants, as likewise upon the coffin, and the deceased woman's child, who stood on the other side of the tomb, covered with a robe of unwrought flax, which flowed over his head after the manner of the ancients, who covered themselves in

this manner with sack-cloth in times of mourning and affliction, and cast themselves upon the earth. This child, who was but ten years old, did so several times, and then rose up again by the direction of the attendants, among whom was his father clothed in white. The priest then ordered the child to approach him, and made him sprinkle some handfuls of seed upon his mother's coffin, which concluded the ceremony. Nothing appeared to me more extraordinary than the scattering of the seed, which was certainly emblematical, and signified to the attendants, that the persons who performed the ceremonial withheld their posterity might be multiplied in the same manner. While some were employ'd in making the cement already mentioned, the rest seated themselves at table, to the number of five hundred persons, among whom were several women clothed in white, with a kind of pointed cap of the same colour upon their heads, and which hung down to the middle of their body. The company continued there till the evening, under the trees. These tombs are but a small league from *Batavia*, and there are several which are not so far. The reader will find them represented in plate 224. The circumstances of this funeral repast correspond with the custom I have elsewhere mentioned, of bringing provisions to the tombs of the dead in other places. There are even some who come thither to smoke, or drink coffee, &c. others to pay their devotions, as I have seen practised at *Chiraz*, or *Zje-roos* in *Persia*. They frequently make these repasts, soon after the interment of the body, upon carpets spread on the earth. This ceremonial is practised among the oriental Christians, namely, in *Georgia*, *Armenia*, and among the *Greeks*, who pour out their lamentations around the tombs of their ancestors, as has been observ'd in the account of *Japhan*. The more sorrow they testify on these